

Grzegorz Sikorski*

Uniwersytet Gdański

OGRANICZENIA SWOBODY KONTRAKTOWANIA W STOSUNKU PRAWNYM RACHUNKU BANKOWEGO WSPÓLNEGO (ZAGADNIENIA WYBRANE)

I. Uwagi wstępne

Przepisy o rachunkach bankowych wspólnych¹ mają za sobą ponad dziesięcioletnią historię². Można do tego dodać, że mimo braku regulacji w okresie wcześniejszym, rachunki takie były prowadzone przez banki na podstawie zasady swobody umów. Ta praktyka stała się zresztą asumptem do wprowadzenia do prawa bankowego rozwiązań poświęconych tej instytucji. Dziś rachunki wspólne powszechnie są wykorzystywane w praktyce obrotu bankowego. Dotyczy to zwłaszcza rachunków wspólnych osób fizycznych, które są zwykle prowadzone dla np. małżonków i wspólników spółki cywilnej. Jednak mimo to problematyka prawna odnosząca się do rachunków bankowych wspólnych nie została poddana szczegółowej analizie w literaturze i orzecznictwie.

Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na dwa zagadnienia związane z rachunkiem wspólnym, a konkretnie odnoszące się do ograniczeń zasady swobody kontraktowania w zakresie tego stosunku prawnego. Zasada swobody umów jest jedną z podstawowych zasad polskiego prawa cywilnego. Jej ograniczenia mają charakter wyjątkowy³ i zawsze są uzasadnione ważnymi względami, które mają według ustawodawcy większe znaczenie niż wolność uczestników obrotu prawnego (np. wolność człowieka)⁴. Z biegiem rozwoju hi-

* grzegorz.sikorski@prawo.ug.edu.pl

¹ Artykuł 51–51c ustawy z dnia 31 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1876) [dalej: pr. bank.].

² Zostały wprowadzone do ustawy z dnia 31 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 91, poz. 870).

³ Odnosnie do zasady swobody umów i jej ograniczeń zob. np. szczegółowe opracowanie: P. Machnikowski, *Swoboda umów według art. 353¹ k.c.*, Warszawa 2005.

⁴ R. Trzaskowski, *Granice swobody kształtowania treści i celu umów obligacyjnych. Art. 353(1) k.c.*, Kraków 2005, s. 60 i nn. oraz 101 i nn.

storycznego ich zakres w większości ustawodawstw jest coraz mniejszy⁵. Dlatego warto poświęcić trochę uwagi rozwiązaniom przyjętym w tym zakresie na gruncie przepisów o rachunkach bankowych wspólnych, w odniesieniu do swobody zawierania takiej umowy. Poza opracowaniem pozostanie kwestia swobody kształtowania przez strony treści umowy rachunku bankowego⁶. Ograniczenia tej swobody, jak wiadomo, mogą bowiem wprost wynikać z przepisu, ale nie tylko, a czasami dla ich ustalenia konieczne pozostaje odwołanie się do wykładni⁷.

W pierwszej kolejności tematem rozważań jest możliwość prowadzenia poszczególnych typów rachunków wyróżnionych w prawie bankowym jako wspólnych. Drugą kwestię stanowi katalog podmiotów, które zawrzeć mogą umowę rachunku bankowego wspólnego zarówno po stronie prowadzącego rachunek, jak i jego posiadacza. W świetle obowiązujących przepisów wydaje się, że katalog tych podmiotów w określonych sytuacjach jest otwarty, a w innych reglamentowany. Nie jest to sytuacja typowa. Zazwyczaj ustawodawca decyduje się na ustalenie nieograniczonego kręgu osób mogących być stroną danej umowy (np. najem) albo kształtuje umowę jako przynajmniej jednostronnie kwalifikowaną, przez co ogranicza katalog potencjalnych uczestników takiego stosunku prawnego (np. umowa ubezpieczenia).

II. Dopuszczalny katalog rachunków bankowych wspólnych

Wydaje się, że ustalenie katalogu rachunków bankowych, które mogą być prowadzone w formie rachunków wspólnych (dla kilku osób) jest stosunkowo proste. Katalog ten bowiem jest wskazany w treści obowiązujących w tym zakresie przepisów.

Do niedawna⁸ treść art. 51 pr. bank. nie dawała podstaw do tworzenia jakiegokolwiek ograniczeń co do możliwości zawarcia umowy dowolnego rachunku bankowego spośród typów wskazanych w art. 49 pr. bank. jako rachunku wspólnego. Powszechnie zatem przyjmowano dopuszczalność otwarcia jako wspólnego rachunku bankowego rozliczeniowego, w tym bieżącego i pomocniczego, rachunku lokat terminowych, szeroko pojętych rachunków oszczędnościowych (rachunki oszczędnościowe, oszczędnościowo-rozliczeniowe, rachunki terminowych lokat oszczędnościowych) i rachunków powierniczych⁹. Jako wspólne mogły więc być prowadzone wszystkie rodzaje rachunków bankowych przewidzia-

⁵ Zob. np. P. Machnikowski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 420.

⁶ Rozróżnienie pomiędzy swobodą zawierania umów i kształtowania ich treści przyjęto za Z. Radwańskim, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 100 i nn.

⁷ Szerzej zob. P. Machnikowski, *Swoboda umów według art. 353¹ k.c....*, s. 233 i nn.

⁸ Zmiana art. 51 pr. bank. nastąpiła z dniem 20 sierpnia 2016 r. ustawą z dnia 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1177).

⁹ Por. np. G. Sikorski, *Glosa do wyroku SN z dnia 9.II.2012 r., III CSK 189/11*, „Monitor Prawa Bankowego” 2016, nr 5, s. 38 i nn.; wyrok SN z dnia 9 lutego 2012 r., III CSK 189/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 102.

nych przepisami prawa bankowego. Nie zgłaszano też jakichkolwiek ograniczeń w zakresie tych typów rachunków bankowych, które są stosowane w praktyce (przepis art. 49 zawiera tylko przykładowy katalog rachunków bankowych).

Dokonując nowelizacji prawa bankowego, ustawodawca zdecydował się zmienić art. 51 ustawy. Obecnie przepis ten wprost wyraża granicę swobody stron w zakresie stosowania rachunku wspólnego w ramach katalogu rodzajów rachunków bankowych. Zgodnie z jego treścią strony nie mają możliwości zastosowanie tego rozwiązania w zakresie rachunków rodzinnych, które stanowią podtyp rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych (art. 49 ust. 1 pkt 3 pr. bank.). Uzasadnione jest to funkcją i charakterem tych rachunków. Rachunki rodzinne mogą być bowiem prowadzone wyłącznie dla osób fizycznych, którym przyznano niepodlegające egzekucji świadczenia, dodatki, zasiłki oraz inne kwoty, o których mowa w art. 833 § 6 i 7 k.p.c.¹⁰, z wyjątkiem świadczeń alimentacyjnych (art. 49 ust. 4 pr. bank.). Zgodnie z art. 52a ust 2 pr. bank. na rachunek rodzinny mogą być wpłacane wyłącznie środki pieniężne pochodzące właśnie z tytułu tych świadczeń. Środki te są zwolnione od egzekucji. Uzasadnieniem więc wyłączenia prowadzenia rachunku rodzinnego jako rachunku wspólnego jest właśnie pochodzenie wpływających nań środków i cele, jakie mają one realizować (alimentacyjne). Dopuszczenie możliwości otwarcia rachunku rodzinnego jako rachunku wspólnego mogłoby doprowadzić do sytuacji, w której doszłoby do zajęcia znajdujących się na nim kwot egzekwowanych na poczet długu współposiadacza, co niweczyłoby cel wprowadzonego rozwiązania¹¹. Podobne ograniczenia przewidziano również w zakresie rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe¹².

Po zmianie przepisów uznać więc należy, że swoboda stron w zakresie wykorzystania rachunku wspólnego w ramach dopuszczonego katalogu rachunków bankowych jest ograniczona ustawowo. Strony nie mogą zawrzeć umowy rachunku bankowego wspólnego w odniesieniu do rachunku rodzinnego. Wynika to z funkcji, jaką ma on według ustawodawcy pełnić oraz charakteru wpływających nań środków, które nie podlegają egzekucji. Wydaje się to zrozumiałe.

Pozostaje jednak wątpliwość co do takiego ukształtowania omawianego wyłączenia. Innym sposobem realizacji założonego celu mogłoby być bowiem zawarcie w kodeksie prawa cywilnego i ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹³ odpowiedniego zwolnienia spod egzekucji prowadzonej przeciwko ewentualnym współposiadaczom rachunku wspólnego, odnoszącego się

¹⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2016 r., poz. 1822) [dalej: k.p.c.].

¹¹ Zob. uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1177).

¹² Por. art. 13f ust. 3 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 1910, ze zm.).

¹³ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 1201, ze zm.).

do środków pochodzących z tytułu zdefiniowanych w art. 49 ust. 4 świadczeń. Wystarczyła by więc ingerencja w ustawę procesową (art. 891⁽¹⁾ k.p.c.), a nie w swobodę umów, która stanowi jedną z podstawowych zasad prawa cywilnego. Trzeba zaznaczyć, że nie zabezpieczałoby to jednak przed taką sytuacją, w której drugi współposiadacz nieuprawniony do otrzymywania świadczeń wpływających na rachunek rodzinny, dysponowałby środkami zgromadzonymi na rachunku wbrew woli lub bez wiedzy świadczeniobiorcy.

III. Strony umowy rachunku bankowego wspólnego – prowadzący rachunek

Przepisy prawa bankowego zaliczają umowę rachunku bankowego, w tym wspólnego, do czynności bankowych w ścisłym rozumieniu (art. 5 ust. 1 pkt 1 i 2 pr. bank.)¹⁴. Zawarcie umowy rachunku bankowego możliwe jest więc, po stronie prowadzącego rachunek, jedynie przez podmiot uprawniony. Może nim być bank lub jednostka organizacyjna upoważniona ustawowo (art. 5 ust. 4 i 5 pr. bank.).

Bankiem jest osoba prawna utworzona zgodnie z przepisami ustaw, działająca na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym (art. 2 pr. bank.). Dalsze przepisy ustawy doprecyzowują, jakie konkretnie jednostki organizacyjne mogą być bankiem. Bank może powstać tylko jako bank państwowy, spółdzielczy lub działający w formie spółki akcyjnej. W odniesieniu do banków spółdzielczych i spółek akcyjnych brak jest ograniczeń w zakresie pochodzenia kapitału. Może być on prywatny, państwowy, mieszany, krajowy lub zagraniczny, byleby nie pochodził z pożyczki (kredytu) i ze źródeł nielegalnych. Prowadzącym rachunek może też być bank zagraniczny, mający siedzibę na terytorium państwa niebędącego państwem członkowskim Unii Europejskiej (art. 4 ust. 1 pkt 2 pr. bank.) lub instytucja kredytowa – instytucja, o której mowa w art. 4 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia nr 575/2013, mająca siedzibę na terytorium innego niż Rzeczpospolita Polska państwa członkowskiego Unii Europejskiej (art. 4 ust. 1 pkt 17 pr. bank.).

Oprócz banków działalność bankową, w tym prowadzenie rachunków bankowych, mogą wykonywać także inne jednostki. Jak wyżej zaznaczono takie, którym pozwalają na to przepisy ustaw. W art. 5 ust. 5 ustawodawca używa zwrotu „jednostka organizacyjna”. Oznaczenie to ma więc szeroki zakres. Obejmuje różne podmioty, zarówno osoby prawne, jak i takie, które pozbawione są tej cechy. Wyjątkiem pozostaje tu osoba fizyczna, w tym prowadząca działalność gospodarczą. Ustawodawca zdecydował się więc nie zawęzić tego katalogu jedynie do osób prawnych, jak to uczynił w odniesieniu do banków. Pozostawił go otwartym, a dodatkowo nie ograniczył go z punktu widzenia rodzaju działalności, jaką ma prowadzić jednostka organizacyjna, która może zostać upoważnio-

¹⁴ G. Sikorski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 151.

na do wykonywania czynności bankowych¹⁵. Jednak upoważnienie ustawowe w zakresie dopuszczalności prowadzenia rachunków bankowych przez daną jednostkę musi być wyraźne (art. 5 ust. 5 pr. bank.). Rozwiązania te wydają się być zrozumiałe, skoro i tak to ustawodawca przesądza o upoważnieniu.

Na dzień dzisiejszy czynności bankowe *sensu stricte* wykonują pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Te pierwsze mogą gromadzić oszczędności członków oraz przyjmować wkłady pieniężne płatne na każde żądanie lub z nadejściem określonego terminu płatności poprzez prowadzenie rachunków tych wkładów. Czynności te odpowiadają więc częściowo katalogowi z art. 5 ust. 1 pr. bank. Pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe działają na podstawie art. 39 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r., poz. 1881, ze zm.). W ustawie tej nie ma jednak bezpośredniego upoważnienia do wykonywania czynności określonych w prawie bankowym. Uprawnienie kas w tym zakresie wywodzi się z przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 grudnia 1992 r. w sprawie pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w zakładach pracy (Dz. U. Nr 100, poz. 502, ze zm.). Podstawą prawną są też postanowienia statutu danej kasy.

W odniesieniu do spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych¹⁶ upoważnienie do wykonywania czynności bankowych wynika wprost z ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych. Kasy te działają w celu gromadzenia środków pieniężnych wyłącznie swoich członków, udzielania im pożyczek i kredytów, przeprowadzania na ich zlecenie rozliczeń finansowych, do których należy odpowiednio stosować przepisy prawa bankowego o bankowych rozliczeniach pieniężnych, a także pośredniczenie przy zawieraniu umów ubezpieczenia na zasadach określonych w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 2077, ze zm.). Zarówno gromadzenie środków pieniężnych, jak i przeprowadzenie rozliczeń stanowi czynności bankowe w ścisłym rozumieniu. Odnosi się to też do przyjmowania lokat. Przepis art. 732 k.c. przewiduje odpowiednie stosowanie do rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe przepisów kodeksu cywilnego o rachunkach bankowych. W prawie bankowym takiego odesłania co prawda nie ma, jednak w praktyce kasy stosują w zakresie prowadzonych rachunków podobne do banków zasady¹⁷.

Wydaje się, że zawężenie możliwości prowadzenia rachunków bankowych tylko do jednostek upoważnionych ustawowo jest rozwiązaniem słusznym. Zabezpiecza to bowiem posiadaczy rachunków przed ewentualną utratą zgroma-

¹⁵ Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, LEX 2013 – teza 6 do art. 5.

¹⁶ L. Lamenta, *Czynności bankowe wykonywane przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe*, „Pieniądze i Wiąż” 1998, nr 1, s. 113–119.

¹⁷ Podobnie W. Pyziół [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, Warszawa 2004, t. 8, s. 340.

dzonych środków. Zwiększa to bezpieczeństwo obrotu. Dlatego to ograniczenie zasady swobody umów należy ocenić pozytywnie.

IV. Jednostronnie kwalifikowany charakter umowy rachunku bankowego wspólnego

Oceniając umowę rachunku bankowego, w tym rachunku wspólnego z perspektywy katalogu podmiotów, które mogą prowadzić rachunek bankowy, trzeba ją uznać za podmiotowo jednostronnie kwalifikowaną¹⁸.

W konsekwencji takiego stwierdzenia powstaje pytanie, jaki jest skutek zawarcia umowy rachunku bankowego wspólnego przez podmiot, który nie jest bankiem lub nie ma stosownego upoważnienia ustawowego do świadczenia tego typu czynności.

Wydawałoby się, że zawarcie umów mających za przedmiot przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów, a także innych rachunków bankowych, w tym wspólnych przez podmiot do tego nieuprawniony, skutkuje nieważnością czynności prawnej. Jaki bowiem byłby sens reglamentowania kręgu podmiotów świadczących czynności bankowe, bez takiej sankcji. Podstawą prawną dla takiego wniosku byłby art. 58 k.c.¹⁹ Zawieranie tego typu umów przez podmioty nieuprawnione można bowiem uznać za działalność nielegalną w zakresie zastrzeżonym wyłącznie dla banków (i innych ustawowo upoważnionych jednostek), a w związku z tym nieważną, jako sprzeczną z ustawą²⁰.

Jednak zaprezentowane stanowisko nie wydaje się w pełni przekonujące. Wątpliwości powstają w związku z treścią art. 170 pr. bank. Zgodnie z tym przepisem podmiot, który bez upoważnienia świadczy czynności bankowe, nie może domagać się oprocentowania, prowizji, opłat i innego wynagrodzenia z tytułu zawartej umowy. Ma też obowiązek zwrotu wszelkich uzyskanych z tego tytułu kwot. Z treści art. 170 pr. bank. wynika pośrednio dopuszczalność zawarcia umowy przez podmiot niebędący bankiem lub upoważnioną ustawowo jednostką organizacyjną. Za przyjętym w art. 170 pr. bank. rozwiązaniem przemawia interes klientów, którzy zawarli umowę mimo braku upoważnienia takiej pozabankowej instytucji²¹. Dzięki art. 170 pr. bank. mają oni bowiem roszczenie o zwrot zapłaconego nie bankowi wynagrodzenia. Również w orzecznictwie przyjmuje

¹⁸ L. Ogiegło [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2005, t. 2, s. 549.

¹⁹ Por. także W. Pyziół [w:] *System prawa prywatnego...*, s. 338; W. Srokosz, *Czynności bankowe zastrzeżone dla banków*, Bydgoszcz–Wrocław 2003, s. 240

²⁰ M. Bączyk, *Sytuacja prawna kontrahenta instytucji niebankowej w świetle przepisu art. 170 prawa bankowego*, „Prawo Bankowe” 1999, nr 3, s. 107; por. wyrok SA w Warszawie z dnia 17 marca 2006 r., I ACa 625/05, OSA 2008, z. 1, poz. 6, w którym sąd ten uznał za nieważną w świetle art. 58 k.c. umowę o grę losową urządzoną bez stosownego zezwolenia.

²¹ E. Fojcik-Mastalska [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska, Warszawa 1992, s. 682; A. Janiak, *Zakres czynności zastrzeżonych wyłącznie dla banków*, „Prawo Bankowe” 2002, nr 3, s. 29; M. Bączyk, *Sytuacja prawna kontrahenta...*, s. 108.

się, że art. 170 pr. bank. dopuszcza możliwość zawarcia umowy zastrzeżonej dla banków i jednostek upoważnionych ustawowo przez podmiot nieuprawniony. Wniosek – że art. 58 k.c. miałby być podstawą uznania za nieważną umowy rachunku bankowego, w tym wspólnego, zawartej bez upoważnienia ustawowego przez podmiot niebędący bankiem – wydaje się też zbyt daleko idący. Żadne przepisy prawa nie uznają takiej umowy za sprzeczną z ustawą lub zasadami współżycia społecznego. Przepis art. 5 ust. 4 pr. bank. stanowi jedynie administracyjnoprawny zakaz wykonywania działalności bankowej przez nieupoważnione podmioty. Nie ma on odniesienia w zakresie cywilnoprawnych stosunków stron. Za nieważnością takiej umowy nie może też przemawiać przewidziana w art. 171 pr. bank. sankcja karna. Przepis ten również nie reguluje sfery cywilnej. Podobnym przykładem jest art. 300 kodeksu karnego²². Karane zgodnie z tym przepisem zbycie rzeczy zajętej nie niweczy skutków prawnych takiej umowy i przejścia prawa własności²³. Podobnie brak realizacji obowiązków podatkowych związanych z dokonaniem określonej czynności prawnej nie powoduje jej nieważności (np. nieuiszczenie opłaty skarbowej od wystawionego weksla)²⁴.

V. Strony umowy rachunku bankowego wspólnego – posiadacz rachunku

Na wstępie należy stwierdzić, że po stronie posiadacza rachunku wspólnego występują przynajmniej dwa podmioty²⁵. Ustawa nie zawiera ograniczeń w zakresie ich liczby.

Następnie trzeba rozważyć, czy katalog podmiotów, które mogą z bankiem (jednostką upoważnioną ustawowo) zawrzeć umowę rachunku bankowego wspólnego, jest zamknięty, czy też otwarty.

Polski ustawodawca generalnie stoi na gruncie swobody kontraktowania w zakresie większości stosunków prawnych. Zasadę tę odnieść można także do umów rachunku bankowego. Poza regulacjami wynikającymi z prawa dewizowego obecnie nie ma ograniczeń w zakresie osoby posiadacza rachunku bankowego. Posiadaczem rachunku może więc być dowolny podmiot prawa, osoba fizyczna, w tym przedsiębiorca, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, utworzona zgodnie z przepisami prawa, posiadająca zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych. W art. 49 ust. 3 pr. bank. ustawodawca przewidział nawet, że rachunki oszczędnościowe, oszczędnościowo-rozliczeniowe, oszczędnościowych lokat terminowych mogą być prowadzone dla takich jednostek, jak szkolne kasy oszczędnościowe i zakładowe kasy zapomogowo-pożyczkowe.

²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 2204, ze zm.).

²³ P. Księżak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, LEX 2014, t. 37 – komentarz do art. 58 k.c.

²⁴ Zob. wyrok SN z dnia 18 lipca 1985 r., II CR 223/85, OSNC 1986, nr 7–8, poz. 120.

²⁵ Zob. np. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz...* – teza 1 do art. 51.

Mimo tych ogólnych, wydawałoby się liberalnych założeń pojawiają się właśnie na gruncie prawa bankowego szczególne rozwiązania reglamentujące dopuszczalność zawierania niektórych umów. Dotyczy to także umów rachunku bankowego. Przykładem jest rachunek rodzinny, który może być prowadzony jedynie dla osób fizycznych, którym przyznano niepodlegające egzekucji świadczenia, dodatki, zasiłki oraz inne kwoty, o których mowa w art. 833 § 6 i 7 k.p.c., z wyjątkiem świadczeń alimentacyjnych.

W zakresie rachunku wspólnego wydaje się, że ustawodawca również wprowadził pewne ograniczenia podmiotowe dla posiadacza rachunku. Inaczej potraktował w tym zakresie osoby fizyczne, a w sposób odmienny inne podmioty.

W odniesieniu do osób fizycznych, zgodnie z art. 51 pr. bank., katalog posiadaczy rachunków jest otwarty i niezawężony w jakikolwiek sposób. Posiadaczami rachunku mogą więc być przedsiębiorcy, osoby, które nie prowadzą działalności gospodarczej, małżonkowie, konkubenci²⁶, osoby podejmujące się wspólnych przedsięwzięć, współwłaściciele określonych rzeczy, itp. Mogą to być również osoby niezwiązane ze sobą jakimikolwiek więzami, co w praktyce jednak nie występuje.

W zakresie pozostałych posiadaczy wymienionych w omawianym przepisie sytuacja wygląda odmiennie. Zgodnie bowiem z jego brzmieniem rachunek wspólny może być założony dla jednostek samorządu terytorialnego oraz dla stron umowy o współpracy w rozumieniu prawa geologicznego i górniczego²⁷. Przepis art. 51 b ust. 1 pr. bank. wskazuje, że rachunek wspólny dla jednostek samorządu terytorialnego może być prowadzony wyłącznie w związku ze wspólnym wykonywaniem zadań publicznych, w tym dla realizacji przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Nie zawęża przy tym katalogu jednostek samorządu terytorialnego do jednostek tylko tego samego stopnia. Natomiast zgodnie z art. 51c ust. 1 pr. bank. rachunek wspólny dla stron umowy o współpracy może być prowadzony wyłącznie w związku z wykonywaniem umowy o współpracy oraz udzielonej koncesji, o których w prawie geologicznym i górnicy.

Wydaje się, że treść przepisu nie dopuszcza możliwości zawarcia umowy rachunku bankowego wspólnego przez inne podmioty niż wymienione w przepisie (osoby prawne, jednostki nieposiadające osobowości prawnej). Nie wskazuje też na możliwość prowadzenia tego rachunku dla osoby fizycznej i jednostki samorządu terytorialnego, ewentualnie strony umowy o współpracy, o której mowa w przepisach prawa geologicznego i górniczego. Analizując więc zapis literalnie,

²⁶ Por. odnośnie do możliwości prowadzenia rachunków bankowych wspólnych dla konkubentów: K. Kazimierzczak, *Egzekucja sądowa przeciwko dłużnikowi pozostającemu w konkubinacie*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2010, nr 3, s. 5.

²⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 1131, ze zm.).

można by dojść do wniosku, że katalog przewidziany w art. 51 pr. bank., w odniesieniu do podmiotów, które nie są osobami fizycznymi, ma charakter zamknięty²⁸.

Wniosek taki nie wydaje się jednak trafny. W pierwszym rzędzie należy wskazać na ogólną zasadę swobody umów, która przy takiej interpretacji doznawałaby wyłomu nieuzasadnionego treścią art. 353⁽¹⁾ k.c. Za ograniczeniem nie przemawiają bowiem ani zasady współżycia społecznego, ani też natura stosunku prawnego rachunku bankowego. Co miałyby być powodem wykluczenia wykorzystania rachunku bankowego wspólnego np. przez dwie osoby prawne, które wspólnie składają ofertę wykonania zamówienia publicznego. W literaturze podnosi się też, że zdarzają się sytuacje faktyczne prowadzące wprost do nawiązania stosunku prawnego rachunku wspólnego (śmierć posiadacza rachunku)²⁹. Brakuje również przepisu wyraźnie wykluczającego określoną grupę podmiotów z katalogu posiadaczy rachunków bankowych wspólnych, a ewentualne takie wnioski należałoby przeprowadzić *a contrario* z art. 51 pr. bank. Tymczasem zakaz taki winien być wyraźny. Przyjmując zamknięty charakter katalogu z art. 51 pr. bank., brakowałoby także podstaw do zawarcia umowy rachunku bankowego przez osoby będące współnikami spółki cywilnej, jeśli jedna z nich jest osobą prawną lub jednostką, która osobowości prawnej nie posiada, przy jednoczesnym dopuszczeniu takiej możliwości w zakresie współników spółki cywilnej, którzy są osobami prawnymi³⁰.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy przyjąć, że treść art. 51 nie zabrania zawarcia z bankiem umowy rachunku bankowego wspólnego przez podmioty niewymienione w tym przepisie. Trzeba zatem postulować zmianę brzmienia tego przepisu w taki sposób, który nie będzie sugerował odmiennej interpretacji³¹. Brakuje bowiem uzasadnienia dla ograniczenia zasady swobody umów w tym zakresie³².

VI. Wnioski

W odniesieniu do pierwszego rozważanego zagadnienia – rodzajów rachunków bankowych, które mogą być prowadzone jako wspólne, ustawodawca przewidział jedno wyłączenie, którym są rachunki rodzinne, co jest uzasadnione pochodzeniem środków, które wpływają na te rachunki i ich przeznaczeniem dla

²⁸ D. Rogoń [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, t. 2, red. F. Zoll, Warszawa 2005 – tezy do art. 51, choć trochę inaczej w tezie 3.

²⁹ J. Pisuliński, *Każda ustawa rzepkę sobie skrobie*, „Rzeczpospolita. Prawo Co Dnia” 2005, nr 11, s. 30; M. Bączyk, *Prawo umów w obrocie gospodarczym* [w:] *Prawo gospodarcze*, red. S. Włodyka, Warszawa 2001, s. 787.

³⁰ M. Romanowski, *W sprawie wspólnego rachunku bankowego- uwagi na tle art. 51 prawa bankowego*, „Prawo Bankowe” 2007, nr 5, s. 51; W. Pyziół [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska, Warszawa 2002, s. 154; G. Sikorski, *Prawo bankowe...*, s. 158.

³¹ Zob. np. G. Sikorski, *Prawo bankowe...*, s. 157.

³² W. Pyziół [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska..., s. 89; W. Tomalak, *Status ustrojowy i procesowy komornika sądowego*, Warszawa 2014, s. 69.

konkretnej osoby uprawnionej do ich uzyskania. W zakresie drugiej kwestii – katalogu podmiotów, które mogą być posiadaczami tego rachunku – trzeba uznać, że jedynie po stronie prowadzącego rachunek występują ograniczenia ustawowe zawężające możliwość zawierania takiej umowy. Umowę w tym charakterze mogą zawrzeć jedynie banki i jednostki upoważnione ustawowo. To rozwiązanie jest zrozumiałe, biorąc pod uwagę charakter umowy rachunku bankowego, jako umowy wchodzącej w zakres ścisłej działalności bankowej. Odnosnie do posiadacza rachunku przyjęć trzeba szeroki katalog podmiotów, nieograniczony ustawowo, wbrew literalnej treści art. 51 pr. bank. Należy uznać, że przepis ten wskazuje bowiem jedynie na niektóre podmioty, które mogą być posiadaczami rachunku wspólnego. *De lege ferenda* należy postulować zmianę art. 51 pr. bank., tak aby wyeliminować możliwość zawężającego interpretowania jego zapisu w zakresie kręgu podmiotów uprawnionych do zawarcia umowy rachunku wspólnego³³.

Grzegorz Sikorski

RESTRICTIONS ON THE FREEDOM OF CONTRACT IN REGARD TO JOINT BANK ACCOUNT AGREEMENTS (SELECTED ISSUES)

The joint bank account agreement is not widely discussed in the literature. The article deals with the admissible extent of contractual freedom in relation to such contracts. The Author focuses on two issues. The first one is the admissibility of entering into such contracts in respect of particular types of bank accounts. The second one is the possible catalog of entities that may be parties to such an agreement, indicating its open nature. Issues relating to parties' freedom to shape the content of the joint bank account agreement would require a separate analysis and therefore they are outside the subject matter discussed in the article.

---

³³ Por. np. G. Sikorski, *O potrzebie nowelizacji przepisów k.p.c. o egzekucji z rachunków bankowych* [w:] *W poszukiwaniu prawa dobrego i sprawiedliwego. Księga pamiątkowa ku czci Jana Tredera*, red. K. Lubiński, Warszawa 2013, s. 335 i nn.; G. Sikorski, *Glosa...*, s. 42.